

KABDEBÓ TAMÁS

Két magyarságkép

Angolok

Nemcsak a kép változik, az évek, évtizedek, évszázadok folyamán: a néző is. A múlt századnak a részben az impériumból származó brit egységét ma megbontja az összetevő népekre való önkéntes széttagolódása: ma angolokról, skótokról, walesiekről, írekről és – igen, hamarosan – cornwalliakról is beszélünk. Mindezzel együtt a kontinentális nyelvhasználatban az „angol” szinonimája volt és maradt a britnek, tehát csupán az írek azok, akik így számon kívül maradnak.

Van egy történelmi kép s ezen az idő csak annyiban változtat, hogy a kapcsolatok további feltárásával vonalgazdagabb lesz a grafika, tehát a további satírozás mélységet ad az ábrázolásnak. Persze szellemi képről van szó, ami, a kitapintható fogódzók segítségével a tudatban formálódik meg, alakul. A török hódítással összeszabdalt Magyarország nem állt össze szerves egésszé az angol tudatban addig a pillanatig, amíg a Szabadságharcot le nem verték és – Pulszky és brit segítőitársai nyomán – az angol sajtó megismertette a magyarokat az angol közvéleménnyel. Ezt a képet aztán elmélyítette Kossuth angliai, amerikai föllépése, s így alakult az a nézet, hogy Garibaldi, Mazzini és Cavour egységesedő Olaszországához hasonlóan, a magyarok is egy geográfiaileg meghatározható hazát bírnak, mely része ugyan az Osztrák Birodalomnak, noha alárendelt helyzete nem kívánatos.

Gál István, Jeszenszky Géza, Czigány Lóránt és mások történelmi és irodalmi szempontból igyekeztek a „fogadtatás”, a „befogadás”, a „magyar-barátság” címkével ellátott és egyre szépülő képet felmutatni, habár a történészek, politikusok, írók és nevelők szemlélete és a közvélemény nehezen meghatározó ösztudata és hozzáállása között mindig is volt és maradt különbség. A *Punch* a közép és felsőosztályok satirikus folyóirata volt. Érdeemes lenne múlt századi számaiból kimásolni a Magyarországról és

a magyarokról szóló cikkeket és rajzokat. Ezt persze, helyel-közzel Haraszti Éva megtette, ott és ahol felhasználva a folyóirat cikkeit, ahol éppen szüksége volt rá.

Egy ponton az Osztrák–Magyar Monarchia az Angol Világirodalom ellenségévé lett. Az 1910-es években nyilvánvalóvá vált, hogy a Központi Hatalmak az Entent-tal szemben állnak és hogy Közép-Európa a német érdekszférába került. Az idősebb Seton-Watson Trianon-párti fellépése meglehetősen összemocskolta a Magyarországról alkotott képet, melyet a háború, majd az új német-szövetség alaposan elrútított. Világos, hogy a mindenkori politikai hatalmak befolyásolják, sőt manipulálják a mindenkori közvéleményt, s ezen Teleki Pálék angolbarátsága csak keveset módosíthatott.

Ugyanakkor az angolok individualisták voltak és maradtak. Voltak hungarophil társaságok, a két háború között is, volt – a háború alatt – a BBC igen hatásos és jó minőségű magyar osztálya, volt egy Koestler, aki magyarságát ugyanúgy vállalta (habár pszihózisnak nevezte), mint Gábor Dénes, a hologram feltalálója. Keynes emlékezett cambridge-i magyar barátjára és Macartney „Elemér” egyre másra írta magyartárgyú és magyarbarát történelem könyveit.

Az 1956-os magyar forradalom, mint a bomba robbant bele a világ közvéleményébe. A fürge angol sajtó tudósítói Bécsen keresztül, majd Budapestről közvetítették a politikai átalakulás és a honvédő harc híreit. Gondoljuk meg, arról volt szó – a dolognak ezt az aspektusát domborították ki – hogy a hidegháborús ellentábor blokkjából kitörni készültek a magyarok. Tudjuk, hogy ez végérvényesen csak 1989-ben sikerült, de 56 nélkül – ami exponálta a szovjet gyengeségét – 1989 nem következhetett volna be, vagy ha igen, akkor sokkal később és más formában.

Az angolok úgy fogadták 1956-ban a menekülő magyarokat, mintha kebelbarátaik lennének, mintha nem lett volna első és második Világháború, amikor rossz oldalon álltunk. A Macartney féle történelemszemlélet – habár konzervatív módon – egyszerűen felülkerekedett és a történelem sülyesztőjébe söpörte a „Scotus Viator” (id. Seton-Watson) sarat; az Aczél–Méray féle társadalomlátás és helyzetkép-bemutató mint a demokratizálásra irányuló óhaj csapódott le: a magyar közgazdászok, muzikusok – eddigé ismertek – hirtelen keresettek és ünnepeltek lettek, és Nagy-Britannia minden egyetemére bekerültek a menekült magyar diákok. 24,000 menekült, az összes tizenegyházy százaléká ment keresztül Anglián, a fele az Újvilág felé igyekezetében ideig-óráig maradt, a többi, illetve azoknak leszármazottai ma is ott van.

1956 decemberében (én akkor érkeztem Villachból Andoverbe, egy katonai repülőgépen), jó volt magyarnak lenni. Mindenkit elláttak, szívesen fogadtak, majd mindenkit munkához, vagy továbbtanuláshoz segítettek, a forradalom résztvevőire felnéztek. Igen, így volt ez többé-kevésbé egyéb nyugati országokban is, de talán talmibb szervezethez és csökkenőbb empátiával. Most már tapasztalatból: az angol tudatban kialakult az a tartós benyomás, hogy a magyar dolgozni akar és tud. Kezdetben legtöbbszörünknek mindegy volt, mit. Csomagolóként kezdtem egy üzemben, unokatestvérem egy farmon dolgozott, egykori barátom cselédlánynak ment, barátom egy építkezésnél kapott munkát. Idetartozik, hogy mindenki kinőtte magát. Az angolok tanúi voltak gyors emelkedésünknek, helyváltoztatási hajlandóságunknak, tudáséhségünknek. Mivel az „átlag angol” – ha van ilyen – nem olyan volt, mint mi, megtelepedettek, létrejött egy mondás, mely nem annyira maliciózus, mint amilyennek látszik:

Miről ismeri föl a magyart?

Hogy mögötted megy be a toloajtón és előtted jön ki.

Másképpen megfogalmazva, de még mindig az ő szavakkal: „A magyarok buzgók”. „Csöndes magyarral már igen, megbékélt magyarral még nem találkoztam.”

Az 1956 és 1989 közti 33 év angol tapasztalata kifényesítette azt a régebbi, tehát az 1849-es magyar képet, mely szerint a magyar serény, függetlenségre vágó, nagyigényű és harcrakész. Háromszázegynehány magyar diák tanult angol egyetemeken: ezeknek kétharmada időben, azaz némi késéssel diplomázott. Ha bele vesszük ebbe a kezdeti nyelvi nehézségeket és ha hozzáadjuk, hogy a diplomázottak közel húsz százaléka kitűnő vagy jeles minősítést kapott, akkor az angol benyomás igazoltnak, valósnak látszik. A fenti időszakban Mikes György humoros könyvei alapján az angol nemcsak a magyar-mivolt humoros skiccét kapta meg, hanem egyenesen elvárták még a mindennapi magyaroktól is a szellemességet, vagy legalábbis a vicceket. Most nem feltétlenül arra gondolok, hogy mikor a Hyde parkban elfogtak egy magyar hattyú-tolvajt, és azt mondták neki, hogy a „hattyú a királynő szárnyasa”, így felelt az ipse: „Éppen neki készülök libapecsenyét sütni”, hanem, arra, vagy arra is, hogy a problémákra tőlünk a szellemes megoldásokat várták. Walesi példa, hogy a helybeli „Bodlonfa” háznev mellett magyar színházi rendező barátom „Mandulafá”-nak nevezte a házát.

„Só, bors és patkányméreg”, volt a megboldogult Vajda Albert egyik könyvének címe s ez, sub rosa, implikálta, hogy mi magyarok lennénk az angol élet sava, bors, s olykor patkánymérge.

A kép angol fókuszolásához hozzájárultak a magyar sporteredmények. Kezdődött ez az aranycsapat 6:3-as győzelmével, még 1953-ban, amikor *Puskás* a magyar név egyik angol szinonimája lett, folytatódott az olimpiai eredményekkel, melyek akkor és azóta túlszárnyalták az angolokéit. Bár krikett-ben és rugby-ban sosem alakítottunk (meg sem próbáltuk) az angol vívók, vízipólósok, eveződők és kajakosok fölnezték ránk, az atléták – a feketebőrűek dominanciója előtt – és az úszók egyenrangúnak tekintettek. Egy brit példa. Második egyetememen, Cardiffban, bekerültem a walesi vízipóló, válogatottba is – én, ki otthon be nem kerülhettem volna mondjuk a Fradi, vagy az Újpest csapatába. A szintkülönbség tehát adva volt, a hajtáshoz való hajlamot pedig magunkkal hoztuk.

Vizinczey fellépéséig csak a Mikes könyvek számíthattak a *sikerkönyv* jelzőre az angol könyvkiadásban, holott, kisebb-nagyobb irodalmi próbálkozásainkkal egy tucatan közülünk megpróbálkoztak úgy magyarnak maradni, hogy angolul is írtunk. Az otthoni magyar irodalmi termést, tehát az exportra szánt szépirodalmat: Móriczot, Kosztolányit, Krúdyt – korábban Mikszáthot – későbbben Szabó Magdát, Lengyelt, Esterházyt, Nádaszt észre sem vették, ők, Britanniában, koron és körön kívül maradtak. Mikszáth, a századelőn amerikaiakat és főleg németeket hódított meg, de angolokat csak Konrád: manapság. A versfordítások dandárját a Tábori–Kabdebó duó készítette, de ők nem jutottak el antológiájukkal a kivitelezésig, holott, a hatvanas évek csaknem minden jelentős angol költőjét mint műfordítót szerepeltették (volna) benne. Ez így is megmozgatott száz angol–walesi–skót intellektuelt és kialakult az a nézet, hogy a magyar (egyelőre bebizonyítatlan) versíró nagyhatalom. Ehhez hozzájárult a *New Hungarian Quarterly* munkája és a Ted Hughes–Csokits János kettős Pilinszky verseskötete. Megnőtt az ázsiója Juhász Ferencnek és – Gömöri György révén – ismertebbé vált Nagy László is. Többen fáradoztunk azon, és immáron félsikerrel, hogy József Attila arca belejátsszon a képbe. Ami a színpadot illeti Molnár volt, van és marad London vezető színháziban, az egyéb bemutatókat: Örkény, Határ, Az ember tragédiája (most!) egykézen és egyesével lehet megszámlálni.

A fenti időszakban az angol egyetemi és középiskolai oktatás olyan injekciókat kapott magyar észből, szervezőképességből és találékonyságból, melyet szinte változatlanul érez, mivel a nyugdíjazottak helyére fiaik kerülnek, illetve az ösztöndíjas, vagy pályadíjas magyarországi utánpótlás. Csaknem minden szakterületen, a nyelvészettől a számítástechnikáig, a könyvtárosságtól a mérnökkar ágazataiig találunk magyar exponenst – s ez nem akármi. Mert, egyenlőség ide vagy oda, ahhoz, hogy egy magyarból pl. egyetemi könyvtárigazgató lehessen, mint lett Czigány Magdából Londonban, többszörösen le kell köröznie angol pályatársait. És most még egy angol mondás, pozitív és negatív kicsengéssel:

Arra a kérdésre, hogy milyen szerepet töltesz be az egyetemen, így felelj:

A rezidens magyar intellektuel vagyok.

Számtalan vicc, anekdota, utalás van arra is, angolok között csakúgy, mint magyarok között, hogy mihelyst összekerülnek, a magyarok Angliában is magyarul beszélnek. Ez ugyebár udvariasság, amit ezzel a bocsánatkéréssel hidalunk át: „Bocsánat, most az istenek nyelvén beszélünk.”

Malcolm Bradbury-nek, Anglia egyik legjobb regényírójának mindez nem feltétlenül imponál. *Doctor Criminále* c. regényének főhőse éppenséggel egy hadovahuszar magyar intellektuel.

A szabadság kitörésének évétől kezdve tömörebb sorokban járnak az angol turisták széphazánkba és élményeik zsákmánya továbbalakítja az otthonról és az otthoniakról alkotott képet. „Az a nemzet, mely kitermelte magából a két nagy ökonómust, Káldort és Baloghot, előbb-utóbb az Európai Közösség oszlopos tagja lesz”, mondta nekem egy angol tanár. „Magyarországra enni és fürödni megy az ember”, ez volt a pilóta véleménye. A hivatalos küldöttségek áradoztak a magyar udvariasságról, a személyesen bevásárlók panaszkodtak. Könyvtárigazgató kollegáim el voltak ragadtatva attól, hogy szerény anyagi juttatásokból milyen fényesen működtetünk könyvtárakat, ám kárpálták a nagy könyvtárkolosszusban dolgozók szerény teljesítményét. Más vélemény: egyes intézményekben túlzott az anyagiasság, másokat ma is megfojt a *bürokrácia*. (Nem elírás, saját szógyártmányom.)

Összegezve: a britek kedvelnek bennünket. Ez elsősorban ötvenhatnak köszönhető, de nem utolsó sorban a mai igyekezeteknek. Hogy Közép-Európa van-e vagy nincs, azt nem nagyon hiszik, vagy tudják (elvitatkoztam ezen egyszer az LTS hasábjain) és abban sem biztosak, hol lenne Erdély igazi helye. Egy angol történészt idézek: „Transzilvánia olyan provincia, mely nemzetiségekből áll, tehát egyik nemzetnek sincs joga hozzá.” E véleménytől függetlenül az angol szerint egy nemzethez az tartozik, aki odavalónak vallja magát, s ha ez igaz, akkor most sem rossz bolt Angliában magyarnak lenni.

Írek

Az írekéhez képest a magyar, vagy a lengyel történelem sikersorozat. Kelta viszályok és századok viking nyomása után Szent István korában egy pillanatra mintha egyesült volna Írország, hogy utána ismét szétmárcangolódjék, ismét a vikingek, majd a britek keze által. Így ment ez – összeesküvés, felkelés, forradalom hegyén-hátán, míg végül 1919-ben kierohtetett megegyezéssel kettéválasztották Írhont: hat északi megyére, angol fennhatóság alatt, azaz huszonhat egyéb megyére, három tartományon belül, mely az Eire, avagy az Ir Köztársaság nevet kapta.

Az írek szeretik a magyarokat, talán minden más népnél jobban, hisz sohasem voltak vagy lehetnek szomszédai. A szeretetnek történeti, helyesebben történetfilozófiai gyökere van. Az írek akkor is tudták magukról, hogy írek, és származás szerint kelták, amikor hivatalosan brit állampolgárok kellett, hogy legyenek, s amikor több hasznot húzhattak (vagy húzhattak volna) a brit komaságból, mint az ír nemzeti érzések ápolgatásából. A Kívülálló 1919-ig nem nagyon tudhatta, ha írországi emberről volt szó, hogy őslakossal vagy angol, esetleg skót telepessel van-e dolga. Íme egy példa. Kossuth, s vele együtt a magyar történetírás úgy tudta, hogy Roger Casement senior „Indiából jött gazdag angol úr volt”. Ez az úr ugyanis Kossuthot meglátogatta Kiutahiában és kézbesítette a magyar vezető segélykérő sürgős levelét Palmerstonnak. Az angol külügyminiszter közbe is lépett Kossuth érdekében.

Négy esztendővel ezelőtt, egy ír tanársegéd, névszerint Seamas O Siochain, nyomra vezette e sorok íróját. Az idősebb Casement brit szolgálatban lévő kolonialis tisztviselő ír. Fia, kit ma az 1916-os felkelés előkészítői és mártírjai közé sorolnak, naplójában leírta, hogy apja magyarbarát példája is sarkallta őt: „mi írek, Nyugat magyarjai” rázzuk le az angol igát! A múlt század elején mi magyarok még többet tudtunk az írekről – jobban számon tartottuk őket – mint ők bennünket. Gorové, Pulszky Írthonba látogattak, Eötvös az írországi szegénységről írt, a nagy ír hazafit Daniel O Connellt, Blackwell, a brit diplomata, az ír Kossuthnak nevezte.

Aztán jött 1848–49. Európa forradalmi között a William Smith O Brien féle wexfordi fölkelés csak egy hamar elfojtott kis csetepaténak látszik, bár előzménye jelentős volt, következménye nagy horderejű. A *Márciusi Ifjakhoz* és *Mazzini Giovani Italia* mozgalmához hasonlóan létezett egy *Fiatal Írország* mozgalom. Ők voltak a forrongás kovásza, ők lettek az elfogott, bebörtönzött, vagy éppenséggel elmenekült politikusok, akik ébren tartották a fegyveres ellenállás gondolatát. Davis, Mitchell majd pedig a Tasmaniába száműzött vezér, O Brien, utólag felfedezték a magyar Szabadságharcot, Kossuthot, Klapkát. Az ír szimpátia megnyilvánulások az 1850-es évben kezdődnek és – a múlt századot tekintve – 1861-ben kulminálnak. Ekkor látogat O Brien Magyarországra – Széchenyi Béla a kalauza –, ekkor írja, a „nem engedünk a negyvennyolcból” deáki parlamentről, hogy a magyar út párhuzamos kell hogy legyen az ír úttal.

1904-ben aztán történik valami Dublinban, aminek a mai ír történelemkönyvek is egy egész fejezetet szentelnek. Megjelenik, először folyóirat-folytatásokban, aztán könyv formában a *Magyarország föltámadása, példa Írország számára* című politikai írás Arthur Griffith nyomdászból lett politikus tollából. Az ír újjáéledés (ki tudja, hányadik?) korában vagyunk: újratanulják a majdnem kihalt ír nyelvet, Yeats föllépésével egy világirodalmi rangú költő támasztja föl a mítoszokat, új ír társaságok születnek, divatba jön az ír folklór stb. És mit mond Griffith: vigyázó szemetek a magyarokra vessétek! Tételesen felsorolja a magyar történelmi események utolsó kétszáz évét, és összeveti a Habsburg elnyomást az angol igával, amiben Írország szenved. Ezt a párhuzamos nyomozást követi a panáceák sorozata. Mit is kell tenni? Nemzeti Bankot alapítani, mint a magyarok, a nemzeti nyelvet ápolni, azon lenni – de nem tűzzel vassal! – hanem ésszel, inkább mint erővel, *hogy Írthonnak, a magyar mintára szabad, független parlamentje legyen.* Griffith világosan bemutatja, hogy a kossuthi fegyveres felkelési mód beletorkollik a deáki békés megoldásba. A kettő együtt hozza a Kiegyezést. Griffith számára ez a követendő példa.

Amikor 1907-ben, a korábbi gondolatok nyomán megszületik a Sinn Fein – magyarul: *Mimagunk* – ez is magyar mintát vesz alapul, az egykori Védegyletet. Rövidesen minden átalakul, a Sinn Fein is, de nem a magyarbarátság, mely a mai napig tart.

A háborúban az írek semlegesek maradtak. Következésképpen nem ragasztottak semmi címkét azokra, akik a német oldalon harcoltak, azt sem kérdezték szükségből-e, hajlandóságból-e? A sztálinizmus prése alatt élő Magyarország az ír sajtóban együttérzést keltett, és tovább élt az a legenda (félígazság?), hogy az ír temperamentum hasonlatos a magyarhoz. („Igen – mondta egy idelátogató pesti cinikus – ugyanolyan linkek, mint mi.”) Ötvenhat nem érte őket váratlanul: „mi írek – mondta nekem egy kőművesmester –, még hamarabb fellázdunk volna, mint ti, magyarok.” Négy száz magyar menekült kapott itt ideiglenes szállást, közülük ötven család vetette meg a lábát, gyermekeik, bár leeresedtek, lélekben és botladozó szóban magyarok maradtak.

Történelmi esemény volt 1991-ben a dublini Magyar Nagykövetség létrehozása, ennek máig tartó jó működése, és a két követ pozitív, a szimpátiát hasznosan mozgósító szerepe. A külpolitika tengelyét az átalakulás óta az a szándék vezeti, hogy bekerüljünk a NATO-ba, illetve az Európai Közösségbe. Az utóbbihoz a leghasznosabb szálláscsinálók egyike Írország, amely egyébként a lehető legügyesebb diplomáciával biztosítja önmaga számára azokat az előnyöket, amit az európaiság adhat. Ma több itt a megforduló, ösztöndíjas, tanulmányutas és turista magyar, mint a honos hungarus. A közoktatásban, főleg az egyetemeken kevés számunkhoz képest jól vagyunk képviselve: mind a hét írországi egyetemre jut átlagban két magyar, ebből kettő a profeszszori státust is elérte.

„A magyarok kedvesek”, „éppúgy szeretnek bulikat csapni, mint mi”, „Pesten a magyarnótás kocsmákban, éttermekben érzem legjobban magam, a magyar olyan muzsikás nép, mint mi vagyunk”. Az összehasonlítások özöne áll rendelkezésünkre, valamint három jobb-rosszabb film (az egyiket az én ötletemből írták – bár ne tették volna!), melyek azok számára mondanak valamit, akik az ír életet nem ismerik.

Későn fekvő, későn kelő nép, a kampányokat jobban kedvelik, mint a rendszeres munkát, beszédes, szellemes, könnyen sértődő. Egy ír barátom pesti látogatása után ezt mondta: „Milyen szépek a magyarok, azaz milyen változatosak! Színek, formák, arányok különbözőek...” Elgondolkodtam ezen. Az ír utca négyféle népet mutat. Valamennyien fehérbőrűek, de némely arc rózsaszínbe játszik, minden második szőke, minden tizedik ember rőt hajú, minden huszadiknak fekete sörénye és kék szeme van. A negyedik fajta ezeknek keveréke. És mi? Ahány ember, mondhatni, annyi fajta.

Írországban jó magyarnak lenni; ez nincs ránk írva, de amint megtudják rólunk kik és mik vagyunk, kinyílik a szívük. Észak-Írországban, e két kultúra összecsapásában élő tartományban nemkülönb. Ott tudják, mi fán terem Erdély. A nacionalisták szerint az északír katolikusok helyzete hasonló az erdélyi magyarokéhoz. Az északír protestánsok ezt éppen ellenkezőleg gondolják: mármint hogy a protestáns helyzete lenne az erdélyi magyarokhoz hasonló.

Tavaly, a negyvenedik évfordulóra, 56-os kiállítást rendeztem Maynoothban; a Sztálin-szobor-nyakcsigolya darabon túl a legérdekesebb kiállítási tárgy egy, az október–november ezerkilencszázötvenhatjának albuma volt. Újságkivágásokból és apró, kézzelírott kommentárokból állott. Összeállítója egy akkor tizenkilencéves munkásfiú, Aidan O Connor volt. „Egész életemben szerettem a magyarokat, mondta, akkoriban volt is egy öreg magyar barátom. 56-ban majd megszakadt értük a szívem.”

Nos, összefoglalóul még ennyit. Már tudtam, hogy ezt a cikket írni fogom, amikor megkérdeztem egy többgyerekes ír barátomat, akinek magyar asszony a felesége, hogy szerinte milyenek a magyarok.

„Mint mi. Csak még olyanabbak”, válaszolta.